

ПРОФЕСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИДАСКАЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті обґрунтовується роль та потенційні можливості дидакалогічної освіти в системі формування професійності педагогічних кадрів. Розкривається методика та описуються результати проведеного дослідження впливу різних навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу на становлення компонентів педагогічного професіоналізму, а також подається порівняльна характеристика стану їх науково-теоретичної бази, програмно-методичного оснащення, практичної значущості. Наводиться розроблений математичний інструментарій перевірки вірогідності отриманих експериментальних даних.

Фундаментальні основи становлення педагога-професіонала закладаються в період підготовки у вищих навчальних закладах педагогічного профілю. У цілісній системі такої підготовки кожна з навчальних дисциплін та їх цикли мають власні специфічні можливості у професійному зростанні студентів, обумовлені особливістю їх предметної галузі, ступенем теоретичної та прикладної значущості. Психолого-педагогічна складова змісту професійної підготовки педагогічних кадрів у сучасних умовах характеризується багатопредметністю, що відповідає актуальному рівню науково-педагогічних та психологічних знань.

Загальні питання професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців освітньо-виховної сфери розробляються в працях О.А. Абдулліної, А.М. Бойко, В.О. Глузмана, Н.М. Дем'яненко, О.А. Дубасенюк, Л.О. Міщенко, М.І. Сметанського, Л.О. Хомич та ін. Особлива увага приділяється дослідженню теоретико-методичних основ психологічної (В.Я. Ляудіс, В.А. Семиченко та ін.), дидактичної (В.І. Бондар, П.М. Гусак, І.М. Шапошникова та ін.), школознавчої (Л.І. Даниленко, Н.М. Островерхова та ін.) підготовки студентів ВНЗ педагогічного профілю. Останнім часом суттєво зростає інтерес учених щодо предметів дидакалогічної підготовки (термін наш, Н.Г.), які ознайомлюють майбутніх учителів-вихователів з основами теорії та технології педагогічної праці та здебільшого об'єктивуються у навчальних дисциплінах "Вступ до педагогічної професії/спеціальності", "Основи педагогічної майстерності/творчості", "Сучасні педагогічні технології" (Є.С. Барбіна, Н.В. Гузій, М.О. Лазарев, В.А. Семиченко, С.О. Сисоева, Н.М. Тарасевич, Н.І. Яковець та ін.). Проте в науковій літературі не виконувалися порівняльні експериментальні дослідження потенційних можливостей предметів психолого-педагогічного циклу, які б у числовому вигляді показали міру впливу кожного з них на професійне становлення майбутнього педагога, формування педагогічного професіоналізму студентів.

Мета нашої статті полягає у презентації результатів проведеного порівняльного емпіричного дослідження значущості всіх циклів дисциплін психолого-педагогічної підготовки вчителя-вихователя у професійному становленні студентів. Це дозволило експериментальним шляхом передусім з'ясувати місце і роль дидакалогічної освіти в цілісній системі підготовки педагога-професіонала, встановити стан її науково-теоретичної бази, методичного забезпечення та практичної значущості порівняно з іншими циклами психолого-педагогічних дисциплін у контексті сучасних тенденцій та пріоритетів розвитку педагогічної освіти, а також здійснити порівняльний аналіз потенційних можливостей впливу цих навчальних предметів на формування теоретично виділених компонентів педагогічного професіоналізму у студентів та його системоутворювальних чинників [1: 122-219].

Дослідження здійснювалося за допомогою експертного оцінювання, в якому взяли участь 115 викладачів дисциплін психолого-педагогічного циклу дев'яти вищих навчальних закладів педагогічного профілю. Для цього використовувалася методика, розроблена В. Косовим, В. Виноградовою, Є. Гуртовим, І. Добродеевою для вивчення впливу гуманітарних дисциплін на становлення особистості майбутніх фахівців, адаптована до завдань і особливостей нашого дослідження [2].

Сутність експериментального дослідження полягала в тому, що респондентам пропонувалося заповнити бланк експертного оцінювання, в якому за стовпчиками розташовувалися групи психолого-педагогічних дисциплін, класифіковані за шести циклами – психологічним, загальнопедагогічним, методичним, дидакалогічним, методологічним, історичним, а за рядками – виділені показники, що оцінювалися експертами згідно з інструкцією методики за трибальною шкалою: третину предметів за максимальним значенням кожного з показників 3-ма балами; іншу третину – за мінімальним значенням 1 балом; решту – 2-ма балами. Оскільки зазначена методика, на думку її авторів, належить до класу системно-стильових, то отримані результати можуть опрацьовуватися за допомогою різноманітних статистичних методів [2: 61].

Підсумовування за допомогою електронних таблиць Excel інтегральних емпіричних даних за стовпчиками для кожного з циклів дисциплін психолого-педагогічної підготовки дало змогу скласти інтегральну матрицю числових значень виділених показників, подану в табл.1.

Її аналіз засвідчує, що за середнім сумарним балом показників провідні позиції обіймають предмети дидакалогічного спрямування (1 ранг – 2,43 бала) та блок психологічних дисциплін (2 ранг – 2,25 бала), тимчасом як на останніх місцях опинилися психолого-педагогічні курси методологічного характеру (6 ранг – 1,54 бала) та історичний цикл (5 ранг – 1,59 бала). Це вказує на загальне визнання експертами значущості дидакалогічної освіти у професійному становленні педагогічних кадрів. Більш деталізована ж інтерпретація отриманих даних за кожним з показників та їх блоками дозволила виявити важливий для нашого дослідження "професійний контур" передусім дидакалогічних дисциплін порівняно з іншими складовими змісту психолого-педагогічної підготовки.

Таблиця 1

Інтегральна матриця результатів експертного оцінювання професійного потенціалу психолого-педагогічних дисциплін викладачами

Цикли дисциплін		Показники для оцінювання					
		Психологічний цикл	Теорія педагогіки	Методичний цикл	Дисципліни дидакалогічного спрямування	Методологічні курси	Історико-компаративний цикл
1	Фундаментальність та усталеність теорії	2,5	2,53	1,58	1,45	2,07	2,03
2	Прикладний характер та практична зорієнтованість	2,31	2,02	2,56	2,53	1,33	1,33
3	Методична забезпеченість програмами, підручниками, посібниками	2,49	2,56	2,04	1,8	1,65	1,82
4	Системотвірний та інтегративний характер, що забезпечує цілісність підготовки	2,33	2,15	2,27	2,42	1,45	1,33
5	Актуальність для успішного оволодіння педагогічною професією в сучасних умовах	2,38	1,84	2,58	2,53	1,35	1,47
6	Особистісно-орієнтований характер	2,36	2,16	2,44	2,6	1,29	1,2
7	Вплив на розвиток педагогічної спрямованості та професійної позиції студентів	2,4	2,13	1,95	2,69	1,29	1,55
8	Підвищення професійної компетентності та культури педагогічного мислення	2,09	1,69	1,82	2,44	2,22	1,75
9	Збагачення емоційної культури майбутнього вчителя	2,27	1,89	2,2	2,73	1,4	1,55
10	Розвиток культури професійно-педагогічної поведінки	2,02	2,02	1,91	2,69	1,36	1,87
11	Залучення до світу педагогічних цінностей, сприяння професійному самовизначенню	1,91	2,18	1,8	2,33	1,82	1,93
12	Підготовка до професійного самовдосконалення	2,22	2,05	1,98	2,64	1,49	1,49
13	Вплив на становлення педагогічного професіоналізму	2,04	2,05	2,15	2,76	1,34	1,44
	Середній показник	2,25	2,09	2,09	2,43	1,54	1,59

Так, найнижчими балами експерти оцінили рівень фундаментальності й усталеності теорії дидакалогічної освіти та її методичну забезпеченість програмами, підручковою літературою (1,45 та 1,8 бала), що цілком відповідає і результатам проведеного якісного аналізу, представленого в тексті вище. Це значно поступається аналогічній позиції викладання психології та теорії педагогіки (2,5 – 2,53 бала), які справді пройшли найдовший шлях еволюції, вважаються на сьогодні класичними навчальними дисциплінами і найкраще з усіх педагогічних курсів методично оснащені. За ступенем же зорієнтованості на практику, прикладним характером і важливістю для успішного оволодіння педагогічною професією у сучасних умовах дидакалогічні курси поступаються лише конкретним методикам (відповідно 2,53 проти 2,56 і 2,58 балів), що можна пояснити як реально існуючими

тенденціями й установками предметноорієнтованої педагогічної освіти згідно з потребами ринку педагогічної праці, так і зростанням значущості її особистісного фактору. Провідні позиції за системоутворювальним та інтегративним характером, що забезпечує цілісність професійно-педагогічної підготовки та її особистісну спрямованість (2,42 і 2,6 бала), дидактична освіта як особистісно-центроване знання поділяє лише з психологією (2,33 і 2,36 бала).

Особливу увагу привертають стабільно високі для дидактичної освіти значення показників з сьомої по тринадцяту позиції таблиці, що характеризують її незаперечно вагомий вплив на формування педагогічного професіоналізму у цілому та всіх його складових і системоутворювальних чинників зокрема. Максимальними балами експерти оцінили безпосередньо значення дидактичної підготовки у становленні основ професіоналізму студентів педагогічних вузів (2,76 бала), що набагато випереджає конкретні методики (2,15 бала), психологію й теорію педагогіки (2,04 і 2,05 бала), а тим більше методологічні (1,34 бала) та історичні (1,44 бала) педагогічні дисципліни. Експертна ж оцінка показників впливу дидактичної освіти на виховання емоційної культури майбутнього вчителя-вихователя дорівнює 2,73 бала, на розвиток педагогічної спрямованості та професійної позиції майбутнього педагога та формування культури його професійно-педагогічної поведінки – 2,69 бала, педагогічного мислення та аутопедагогічної компетентності – 2,44 бала. До цих значень відповідно наближається психологія (2,27 бала; 2,4 бала), психологія й теорія педагогіки (2,02 бала), методологічні навчальні курси (2,22 бала). Досить високі ранги предметів дидактичної спрямованості також отримали показники підготовки до професійно-педагогічного самовдосконалення (2,6 бала) поряд із психологією (2,22 бала) та залучення до світу професійно-педагогічних цінностей (2,33 бала) – поряд із теорією педагогіки (2,18 бала).

Побудова ж матриці кореляційних зв'язків між отриманими емпіричним шляхом експертними значеннями наведених показників, представленої у табл. 2, дозволила у такий спосіб додатково підтвердити правомірність розробленої і теоретично обґрунтованої нами моделі педагогічного професіоналізму та аналітично виділених його структурних компонентів [1: 122-219]. Залежність між становленням основ педагогічного професіоналізму студентів у цілому та розвитком окремих його складових і системоутворювальних чинників визначається коефіцієнтом кореляції, який змінюється в діапазоні від 0,38 до 0,98, що загалом вказує на значущість цих зв'язків. Особливо щільний зв'язок простежується між формуванням професійності майбутніх педагогів та розвитком у них мотиваційної та емоційної сфер (відповідно 0,93; 0,97), культури професійно-педагогічної поведінки (0,91), а також готовності до професійно-педагогічного самовдосконалення (0,97). Дещо слабшими виявилися взаємозалежності між професійним становленням майбутнього педагога і формуванням його аксіосфери (0,69) і найменше – з підвищенням професійної компетентності та культури педагогічного мислення (0,38) (на нашу думку, це може зумовлюватися досить неоднозначним розумінням викладачами поняття компетентності).

Таблиця 2

Інтеркореляційна матриця показників впливу дисциплін психолого-педагогічного циклу на становлення педагогічного професіоналізму та його складових

Показники		7	8	9	10	11	12	13
		Вплив на розвиток педагогічної спрямованості та професійної позиції студентів	Підвищення професійної компетентності та культури педагогічного мислення	Збагачення емоційної культури майбутнього вчителя	Розвиток культури професійно-педагогічної поведінки	Залучення до світу педагогічних цінностей, сприяння професійному самовизначенню	Підготовка до професійного самовдосконалення	Вплив на становлення педагогічного професіоналізму
7	Вплив на розвиток педагогічної спрямованості та професійної позиції студентів	1	0,34	0,94	0,90	0,69	0,98	0,93
8	Підвищення професійної компетентності та культури педагогічного мислення	0,34	1	0,44	0,33	0,30	0,46	0,38
9	Збагачення емоційної культури майбутнього вчителя	0,94	0,44	1	0,88	0,56	0,96	0,97
10	Розвиток культури професійно-педагогічної поведінки	0,90	0,33	0,88	1	0,82	0,89	0,91

11	Залучення до світу педагогічних цінностей, сприяння професійному самовизначенню	0,69	0,30	0,56	0,82	1	0,70	0,69
12	Підготовка до професійного самовдосконалення	0,98	0,46	0,96	0,89	0,70	1	0,97
13	Вплив на становлення педагогічного професіоналізму	0,93	0,38	0,97	0,91	0,69	0,97	1

Отримані експериментальні дані та їх порівняльний аналіз уможливили побудову "професійного профілю" дисциплін психолого-педагогічного циклу і серед них – навчальних курсів дидакалогічної спрямованості щодо їх потенційних можливостей у становленні педагогічного професіоналізму студентів та формуванні його окремих складових, що зумовлює реальний стан їх функціонування в системі підготовки фахівців педагогічного профілю, як це графічно унаочнено на рис. 1.

Як бачимо, предмети дидакалогічної підготовки посідають провідні позиції щодо більшості виділених показників експериментальної методики, що доводить неабиякий їх потенціал у становленні професійності студентів. Проте привертають увагу і досить низькі значення показників фундаментальності теоретичних засад та методичної забезпеченості їх викладання, що актуалізує проблему створення науково-обґрунтованої педагогічної системи дидакалогічної освіти в аспекті формування професіоналізму майбутнього вчителя-вихователя.

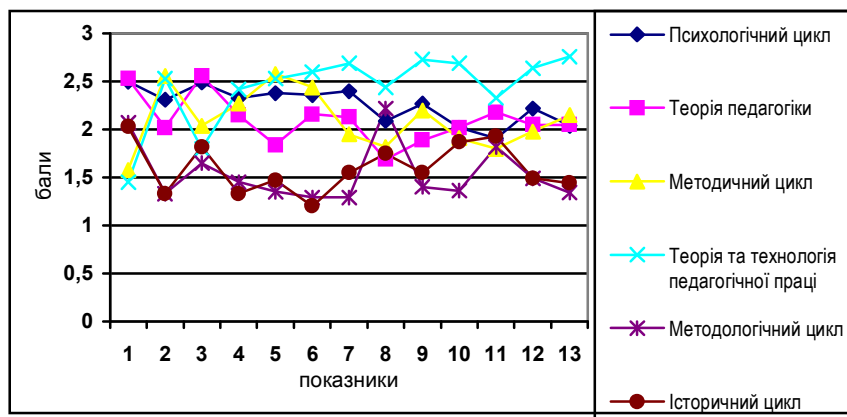

Рис.1. Професійний профіль дидакалогічної освіти серед дисциплін психолого-педагогічного циклу

Для підтвердження достовірності отриманих експериментальних даних проаналізовані вище результати експертного оцінювання, проведеного серед викладачів психолого-педагогічних дисциплін, порівнювалися з даними однієї з найбільш референтної групи респондентів – завідувачів кафедр педагогіки і педагогічної майстерності.

Опрацювання експериментальних даних інтегративних матриць, поданих у табл.1 і табл. 3, здійснювалася за допомогою методу кореляційного аналізу [3: 300] за формулою:

$$r = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{[n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2][n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2]}} \quad (1)$$

де r – коефіцієнт кореляції; n – кількість порівнюваних пар (досліджуваних показників); x_i, y_i – вимірювані ознаки (середні оцінки), $i=1, n$.

Найвищі значення коефіцієнтів кореляції були отримані для теорії педагогіки, дидакалогічних навчальних курсів та конкретних методик (відповідно 0,74; 0,93; 0,77), що цілком відповідає профілю діяльності респондентів і тому взято до подальших обчислень. Статистична перевірка значущості отриманих коефіцієнтів лінійної кореляції показала, що для $n=13$ при ймовірності $p \leq 0,05$ згідно з таблицями достовірності [3: 302] значення критичного коефіцієнту кореляції r_k дорівнює 0,58. Обчислені ж коефіцієнти кореляції значно перевищують значення r_k і тому є достовірними.

Таблиця 3

Інтегральна матриця результатів експертного оцінювання професійного потенціалу психолого-педагогічних дисциплін завідувачами кафедр педагогіки і педагогічної майстерності/творчості

	Цикли дисциплін	Психо-логічний	Теорія педа-	Мето-дичний	Дисципліни	Мето-доло-	Історико-компара-

Показники для оцінювання		цикл	гогіки	цикл	дидактичного спрямування	гічні курси	тивний цикл
1	Фундаментальність та усталеність теорії	2,8	2,8	1,8	1,4	2,1	1,6
2	Прикладний характер та практична зорієнтованість	2	2	2,7	3	1	1,2
3	Методична забезпеченість програмами, підручниками, посібниками	2,8	2,7	2	1,2	1	2,1
4	Системотвірний та інтегративний характер, що забезпечує цілісність підготовки	2,4	2,2	2,4	3	1	1,1
5	Актуальність для успішного оволодіння педагогічною професією в сучасних умовах	2,2	2,2	2,4	3	1,4	1
6	Особистісно-орієнтований характер	2,9	2,3	1,4	2,9	1,2	1,6
7	Вплив на розвиток педагогічної спрямованості та професійної позиції студентів	1,8	2,1	1,7	3	1,5	2
8	Підвищення професійної компетентності та культури педагогічного мислення	2,5	2	1,9	2,6	2,1	1,1
9	Збагачення емоційної культури майбутнього вчителя	2,9	2,1	1,2	3	1,1	2,1
10	Розвиток культури професійно-педагогічної поведінки	2,3	1,8	2,3	3	1	1,5
11	Залучення до світу педагогічних цінностей, сприяння професійному самовизначенню	1,8	2	1,4	2,8	1,9	2,3
12	Підготовка до професійного самовдосконалення	2,6	1,8	1,7	3	1,1	1,6
13	Вплив на становлення педагогічного професіоналізму	1,9	2,2	2,5	3	1,5	1,2
	Середній показник	2,38	2,17	1,95	2,68	1,38	1,57

Отже, проведенні дослідження констатувального характеру дають всі підстави стверджувати про амбівалентний стан дидактичної підготовки студентів педагогічних вузів: дидактична освіта в різних видах її об'єктивності виступає дієвим фактором становлення педагога-професіонала у цілісній системі професійно-педагогічної підготовки, що загалом усвідомлюється викладацькими та студентськими колективами педагогічних вузів. Проте стан теорії, програмно-методичного забезпечення і практики її організації не повністю відповідає сучасним пріоритетам і завданням розвитку вищої педагогічної школи, що засвідчує необхідність їх удосконалення шляхом проектування цілісної науково-методичної системи опанування студентами циклом дидактичних дисциплін на основі обраного системоутворювального фактора педагогічного професіоналізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
2. Коссов В., Виноградов В., Гуртовой Е., Добродеева И. Гуманитарные дисциплины и становления личности // Высшее образование в России. – 1997. – № 4. – С. 60-67.
3. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике. – Таллин: "Валгус", 1980. – 334 с.

Матеріал надійшов до редакції 03.09.2007 р.

Гузій Н.В. Профессиональный потенциал дидактологического образования будущего педагога.

В статье обосновывается роль и потенциальные возможности дидактологического образования в системе формирования профессиональности педагогических кадров. Раскрывается методика и освещаются результаты проведенного исследования воздействия различных учебных дисциплин психолого-педагогического цикла на становление компонентов педагогического профессионализма, а также подается сравнительная характеристика состояния их научно-теоретической базы, программно-методического оснащения, практической значимости. Описывается разработанный математический инструмент для проверки репрезентативности полученных экспериментальных данных.

Huziy N.V. Professional Potential of the Future Teacher Didactical Education.

The article presents the role and potential of didactical education in the system of breeding the professional attitude of teachers. The methods and results of field research on the impact of different educational disciplines of psychological and pedagogical content on development of pedagogical professionalism are described, the comparative analysis of their scientific and theoretical basis level, practical and methodological inventory and practical significance is given. The mathematic instruments for verification of the of experiments' results are presented.